

SINCRONIA I DIACRONIA DE *SER* I *ESTAR*

0. INTRODUCCIÓ

Aquest article té un objectiu doble. D'una banda, es mostra que la proposta d'Escandell & Leonetti (2002) permet explicar de manera adequada els usos orals i escrits de *ser* i *estar* en català actual i, d'altra banda, s'ofereix una explicació del canvi lingüístic que porta a la substitució progressiva de *ser* per *estar* des del llatí al català actual —tant en construccions passives, com en oracions copulatives.

A fi i efecte d'assolir aquest objectiu, l'article s'estructura en diversos epígrafs, en el primer dels quals es resumeix la proposta d'Escandell & Leonetti (2002). A continuació, s'explica el comportament sintàctic de *ser* i *estar* en català actual i es mostra l'adequació de la proposta d'aquests autors pel que fa, entre d'altres, als exemples del tipus *Avui la Maria està molt maca* en contrast amb *La Maria és molt maca*. El tercer apartat se centra en una breu descripció dels orígens etimològics i dels usos corresponents al català medieval dels verbs *ser* i *estar*, la qual constitueix el punt de partida de l'epígraf següent on s'ofereix una explicació del canvi lingüístic i dels seus aspectes més rellevants: desencadenant del canvi, gramaticalització d'*estar*, pèrdua de significat per part de *ser* i origen dels usos actuals.

1. ESCANDELL & LEONETTI (2002): LA COERCIÓ ASPECTUAL

En paraules d'Escandell & Leonetti (2002: 163), la coerció és un procés de reinterpretació que permet eliminar els conflictes que sorgeixen entre el contingut semàntic d'un constituent i els requeriments d'altres elements de la mateixa construcció. Així doncs, és un procés que produeix l'ajustament conceptual necessari per tal d'obtenir un enunciat acceptable.

Cal tenir present, però, que la coerció és un tipus de procés de reinterpretació pragmàtica que es caracteritza pel fet de ser induït per un desencadenant sintàctic que ha de complir les dues condicions que s'expressen a (1):

- (1) 1. ha d'exigir un constituent d'un tipus específic (sia semànticament, sia categorialment).
 2. l'element (o constituent) que exigeix —al qual imposarà les seves condicions semàntiques— ha d'estar sota el seu àmbit. (Escandell & Leonetti 2002: 164)

Segons Escandell & Leonetti (2002: 176), el significat conceptual és suficientment flexible com per permetre els ajustaments necessaris a partir de la composicionalitat i, en aquesta línia, la coerció és el resultat de la incompatibilitat sorgida entre els requeriments de dos elements de característiques distintes. Com mostren els exemples de (2), en el cas de *Avui la Maria està maca* veiem que *està* constitueix una variable espàcio-temporal que ha de ser lligada per un predicat que expressi un estat (*stage level predicate*), com a la frase *La Maria està cansada*. En canvi, el predicat *maca* denota una propietat (*individual level predicate*) i no un estat. Així doncs, hi ha incompatibilitat pel que fa als requeriments d'ambdós elements. L'enunciat esdevé acceptable perquè *està* actua com a desencadenant de la coerció, la qual fa que l'element que es troba sota l'àmbit del verb s'interpreti d'acord amb les seves característiques.

- (2) a. Avui la Maria està maca.
 b. La Maria està cansada.

En aquest punt, la coerció podria considerar-se una operació semàntica derivada de la composicionalitat. Ara bé, no només és una operació semàntica, sinó que també és una operació pragmàtica, ja que per tal que l'enunciat esdevingui acceptable s'han de portar a terme una sèrie d'inferències pragmàtiques que permetin establir el contingut del predicat i el valor de la variable *està* d'acord amb la informació extralingüística necessària per poder deduir a què ens referim.

Es tracta, doncs, d'un dels fenòmens semàntico-pragmàtics que constitueixen la Teoria de la Rellevància (*Relevance Theory*), la qual dona compte dels processos que actuen sobre el contingut conceptual en la derivació d'*explicitatures* que permeten arribar a la interpretació o producció d'un enunciat semànticament acceptable.

2. CATALÀ ACTUAL

Ramos (2002), Roselló (2002), Marín (2000), Fernández Leborans (1999) i Leonetti (1994), entre d'altres, coincideixen en el fet de considerar que la distinció entre l'ús de *ser* i *estar* a les oracions copulatives és de tipus aspectual tant en català com en castellà. Els atributs o predicats de les oracions que es construeixen amb *ser* expressen propietats (*individual level predicates*) —com es pot veure a (3)— i els de

les que es construeixen amb *estar* representen estats transitoris o finals (*stage level predicates*) —vegeu (4). Els primers —també coneguts com predicats d'individu o gnòmics— són predicats no limitats en el temps, no perfectius i que no impliquen cap mena de transició, mentre que els segons —sovint anomenats predicats episòdics o d'estadi— requereixen un ancoratge temporal, són perfectius i impliquen una transició.

- (3) a. El teu cunyat és alt. [propietat]
 b. La Maria és molt guapa. [propietat]
 c. *El teu cunyat és content. – El teu cunyat està content. [estat]
- (4) a. El teu cunyat està content. [estat]
 b. Amb aquest vestit la Maria està molt guapa. [estat]
 c. *En Pere està metge. – En Pere és metge [propietat]
 d. Aquesta farmàcia està de guàrdia. [estat]

Quant als exemples de predicats episòdics que poden aparèixer amb *ser*, Ramos (2002: 1963) explica que a (5a) la selecció del subjecte inanimat comporta l'ús verbal distint. Comenta, però, que «convé apuntar que l'opció de *ser* en els casos de subjecte inanimat competeix actualment amb la selecció també del verb *estar*», com es pot veure a (5b). D'altra banda, a (5c) s'utilitza *ser* tot i que el subjecte és animat i l'atribut expressa un estat final.¹

- (5) a. Aquestes pomes són madures. [estat]
 b. Aquestes pomes estan madures. [estat]
- c. En Pere ja és prou madur com per no caure en aquestes febleses. [estat final: 'ja és un home prou madur']

Pel que fa a les construccions locatives, sabem que la majoria de les llengües romàniques —castellà, portuguès, italià, etc.— fan servir *estar* en aquests contextos amb la consegüent reducció dels usos etimològics de *ser*. També sabem que l'extensió dels usos d'*estar* no ha assolit el mateix nivell en totes elles, ni en totes les seves variants dialectals. Els exemples de (6) inclouen, d'una banda, construccions locatives (de 6a a 6d) i de l'altra, construccions existencials (com 6e i 6f):

- (6) a. En Joan és a casa de l'Anna.
 b. En Joan està molt de temps a casa de l'Anna.

1. Potser s'ha de relacionar amb el fet que *madur* en aquest exemple podria rebre una interpretació de propietat o predicat gnòmic perquè un estat final assolit esdevé una propietat. Aleshores, l'ús de *ser* seria adient.

- c. El gos és al jardí.
- d. El gos està molta estona al jardí.
- e. Els amics d'en Carles són al pati. ~ Hi ha els amics d'en Carles al pati.
- f. *Els amics d'en Carles estan al pati.

Ramos (2002: 1995-1996) comenta que «tan *ser* com *estar* poden aparèixer en les construccions locatives, però la utilització d'un verb o de l'altre està condicionada per la interacció de les característiques sintàctiques i semàntiques dels constituents oracionals i pel sentit aspectual en què s'emmarca la construcció». A més, explica que *estar* es dona en contextos que denoten una permanència i sol anar acompanyat d'expressions duratives que la delimiten (vegeu 6b i 6d).

Si partim del fet que etimològicament *ser* es construeix amb locatius i existencials i que les llengües naturals que no presenten la distinció *ser/estar* utilitzen *ser* en aquests casos, podem assegurar que *ser* es caracteritza pel fet de tractar-se d'un verb polisèmic que no té trets aspectuals. A les frases de (7), el parlant anglès interpretarà el valor de *ser* a partir de la composicionalitat semàntica i d'una sèrie d'inferències pragmàtiques:

- (7)
 - a. John is tall.
 - b. John is tired.
 - c. John is in the garden.
 - d. There is a car in the garage.

De la mateixa manera, el parlant català podrà inferir correctament el valor de *ser* a les oracions de (8):

- (8)
 - a. En Joan és alt.
 - b. En Joan és al jardí.

Pel que fa a l'ús d'*estar* en les construccions locatives del català, molts autors han considerat que es tracta d'un calc del castellà. Leonetti (1994: 196) aporta una explicació per l'ús d'aquest verb en castellà (vegeu 9) que permet argumentar l'acceptació d'aquest verb en aquest tipus de construccions per part dels parlants catalans i descartar el fet de tractar-lo com un simple barbarisme:

- (9) la localización espacial de un objeto tiende a interpretarse siempre como una predicación transitoria, limitada, relativa, inestable, no característica, y por tanto perfectiva.

Tot i que en català la localització espacial no sempre s'expressa amb *estar*, és evident que en els casos en que s'empra aquest verb (vegeu 6b i 6d) es posa èmfasi en la delimitació de la permanència. És a dir, l'anchoratge espàcio-temporal es fa explícit

sintàcticament mitjançant l'ús d'*estar*. El resultat és una construcció més marcada que l'equivalent amb *ser*. Els exemples de Ramos (2002) que es reproduïen a (10) ho evidencien:

- (10) a. Els diners estaran al banc fins que em mori.
b. Els diners seran al banc fins que em mori.

D'altra banda, a l'epígraf anterior hem vist com els predicats que expressen propietats essencials poden ser reïnterpretats com estats o propietats accidentals mitjançant un procés semàntico-pragmàtic de coerció aspectual —vegeu (11):

- (11) a. La Maria és molt maca [propietat]
b. La Maria està molt maca [estat]
c. En Joan és molt amable [propietat]
d. En Joan està molt amable [estat]

Com expliquen Escandell & Leonetti (2002: 165), l'efecte de la coerció és el fet de forçar una interpretació en la qual el predicat que expressa una propietat passa a denotar un estat o estadi temporalment delimitat. Aquest predicat adquireix automàticament un ancoratge espàcio-temporal d'acord amb els requeriments del nucli *està*.

Quant a l'ús de *ser* i *estar* a les construccions passives, Bartra (2002) atribueix l'ús de l'auxiliar *ser* o *estar* al fet de tractar-se d'una passiva estativa o d'una passiva resultativa:

- (12) a. La porta és oberta.
b. La porta està oberta.

Marín (2000: 151-152) estableix les diferències principals entre *ser* i *estar* seguits de participi pel que fa al castellà (vegeu 13). A grans trets aquest requeriment es pot fer extensiu al català.

- (13) *Ser* selecciona participios derivados de cualquiera de estas tres clases aspectuales [estados, procesos y eventos], mientras que *estar* únicamente subcategoriza participios procedentes de verbos eventivos [y, concretamente, de verbos eventivos que denotan cambio].

Marín (2000: 272) afegeix que els verbs estadius són [-dinàmics, -delimitats], els verbs de procés són [+dinàmics, -delimitats] i els verbs eventius són [+dinàmics, +delimitats]. Això, ens permet entendre millor el fet que *estar* seleccioni participis de verbs eventius que denoten una acció que s'adreça cap a un punt final o culminació i a més ens permet relacionar aquest ús d'*estar* amb els altres usos comentats anteriorment.

Pel que fa a l'anàlisi sintàctica, en general s'assumeix que tots els exemples anteriors responen a una anàlisi com la de (14):

- (14) a. *ser* [_{OR}]
 b. *estar* [_{OR}]

Ambdós, *ser* i *estar*, seleccionen una Oració Reduïda (OR) amb unes característiques determinades. El primer selecciona Oracions Reduïdes el predicat de les quals expressa propietats —amb contingut no aspectual— i el segon Oracions Reduïdes el predicat de les quals expressa estats —amb contingut aspectual. Això pot aplicar-se als exemples de (12), ja que (12a) denota un esdeveniment i (12b) el resultat o estat final. És a dir, l'ús d'*estar* acota la delimitació espàcio-temporal de l'esdeveniment.

3. ORÍGENS ETIMOLÒGICS DE SER I ESTAR I USOS EN CATALÀ MEDIEVAL

El paradigma morfològic del verb *ser* procedeix de la fusió dels verbs llatins ESSE 'ser' i SEDERE 'estar assegut, romandre, quedar-se quiet'.² Sintàcticament, se sol considerar que ESSE té dues funcions en llatí (Borrell & Miró 2001). D'una banda, és un verb copulatiu (15a i 15b) i, de l'altra, és un verb intransitiu: en aquest cas inclou tant ESSE en construccions locatives (15c), com en existencials (15d).

- (15) a. ueri amici fideles sunt. [copulatiu: propietat]
 b. bene est. [copulatiu: estat]
 c. Roma in Italia est. [locatiu]
 d. erant omnino itinera duo [existencial: 'hi havia només dos camins'].

El verb STARE 'estar dret, estar immòbil, mantenir-se ferm, continuar'³ és intransitiu en llatí, com es pot veure a (16):

- (16) a. sto ad ianuam 'estic davant la porta'
 b. pugna stetit 'la lluita va continuar'

2. En castellà es dona una fusió similar: «Ser: las formas de este verbo castellano resultan de una fusión de las de dos verbos latinos: la mayor parte proceden del lat. ESSE íd., pero las demás, incluyendo el futuro, el condicional, los presentes de subjuntivo e imperativo, y las formas impersonales, vienen del lat. SEDERE 'estar sentado', que debilitó en cast. y port. su sentido hasta convertirse en sinónimo de 'estar' y luego de 'ser'» (Corominas & Pascual 1980-91: tom RI-X, 213).

3. *Estar*, del lat. STARE 'estar en pie', 'estar firme', 'estar inmóvil' (Corominas & Pascual 1980-91: tom CE-F, 776).

Cal recordar, també, que *ESSE* s'utilitza com auxiliar de les formes del *perfectum* de la veu passiva llatina:

- (17) a. amatus sum [perfet d'indicatiu]
 b. amatus eram [plusquamperfet d'indicatiu]
 c. amatus ero [futur d'indicatiu]
 d. amatus sim [perfet de subjuntiu]
 e. amatus essem [plusquamperfet de subjuntiu]

Pel que fa al català medieval, l'extensió progressiva d'*estar* i la consegüent reducció dels usos de *ser* afecta tant a les construccions en què el verb va seguit d'un participi de passat, com a les oracions copulatives. Amb tota seguretat, els orígens d'aquesta substitució s'han d'atribuir a la polisèmia de *ser*,⁴ tal com explica Batlle (2002: 34 i 31) en els fragments que es reproduïxen a (18).

- (18) cal recordar que la construcció ésser + participi de passat també serveix per a expressar l'estat subsegüent a una acció anterior en perífrasis estatives de sentit mitjà 'està meravellat' i de sentit passiu 'és posat' 'està posat', que amb el temps passarà a formar part del domini d'*estar*. [...] la construcció ésser + participi de passat [...] presenta un valor polisèmic força alt durant el període medieval. Amb el pas del temps es produeixen tot un conjunt de canvis que eviten la polisèmia d'aquesta construcció.

Segons Batlle (2002: 35), *estar* es documenta esporàdicament com auxiliar d'aquestes perífrasis en l'obra de Ramon Llull (vegeu 19). La seva introducció progressiva es produeix entre la segona meitat del segle XV i la primera meitat del segle XVI, però l'ús de *ser* encara es manté durant els segles XVI i XVII.

- (19) a. Fatigat estic e enujat de posseir e tractar los béns temporals [Bl. 24]
 b. Estaria tota hora callada [Sc. II, 220]

Quant a *ser* en oracions copulatives, Par (1923: 165) observa que Bernat Metge utilitza, entre d'altres, els exemples de (20) a la seva prosa:

- (20) a. La un dels quals era jove fort bell [B. M. 21]
 b. La fama es vera [B. M. 55]
 c. en vostra vida fuy molt familiar a vos [B. M. 1318]

Tot i que Par creu que el verb *estar* funciona com a intransitiu amb el significat de 'tenir-se, mantenir-se', algunes de les frases que cita podrien considerar-se

4. De totes maneres, com veurem a l'apartat següent, aquest no es pot considerar l'únic desencadenant del canvi que comporta la progressiva substitució de *ser* per *estar*.

construccions copulatives i es podria argumentar que *estar* funciona com a desencadenant sintàctic de la coerció a fi i efecte que els predicats gnòmics puguin interpretar-se com estats. Vegeu (21a) i (21c), concretament.

- (21) a. e stan fort magres [B. M. 2018]
 b. ladonchs elles stan fermes en amar [B. M. 3576]
 c. per la novitat daquest fet stava vergonyosa [B. M. v. 575]

Cal tenir present, a més, que l'extensió d'*estar* en contextos de predicats episòdics es dona lentament i progressiva.⁵ En aquest sentit, els exemples de (22) evidencien que Joan Roís de Corella encara empra *ser* de manera generalitzada:⁶

- (22) a. la mia ànima era ja no poc trista [Jos 4]
 b. pensa, ensems ab la persona, era malalta [Lea 5]
 c. fer que, puix nostres ànimes eren juntes, los cossos... [Jar 3]
 d. respós lo visrei: «Jo so molt content e alegre que... [Jos 30]

4. CANVI LINGÜÍSTIC

En aquest apartat, s'ofereix una explicació del canvi lingüístic i dels seus aspectes més rellevants: desencadenant del canvi, gramaticalització d'*estar*, pèrdua de significat per part de *ser* i origen dels usos actuals.

5. En castellà medieval també s'utilitza *ser* en general, per la qual cosa ens trobem davant d'una situació similar pel que fa a la polisèmia d'aquest verb. Hanssen (1945: 179) comenta que «en castellano antiguo se utiliza ser también para cualidades adquiridas y con relación al lugar». De la mateixa manera, García de Diego (1970: 354) diu que «en la lengua primitiva se usa ser con algunos adjetivos que indican cualidades temporales: Todos eran alegres (Cid. 2066)». Quant a l'extensió i substitució de *ser* per *estar*, també té lloc de manera lenta i progressiva, tot i que, com és evident, en l'actualitat l'extensió d'*estar* abarca molts més usos que en català estàndard. Pel que fa a la periodització d'aquesta extensió, reproduïm les paraules de Pountain (1985: 350-353): «The locative function of *estar* is already firmly established in Cid and likewise increases steadily at the expense of *ser* during the period [...] *Estar* with a locative complement, particularly with animate subjects [...] gains the ascendancy early [...] Bouzet observes that *ser* + past participle continues to express resultant state until the sixteenth century, and that the past participle of transitive verbs are not regularly found with *estar* until the first half of the sixteenth century; the past participle of reflexives, though used with *estar* as early as Mil., are not current until the time of Encina (late fifteenth century). In Ibero-Romance, the crucial step towards such division, and the stage from which subsequent developments follow, is the strong association from earliest times of the reflex of STARE with the context of animate subject and locative complement».

6. Vañó-Cerdà (1998: 30) observa que *ser* i *estar* poden aparèixer amb el mateix tipus d'adjectiu en alguns fragments del *Tirant lo Blanc*. Vegeu un dels exemples que cita aquest autor: «e feren tantes d'armes ab tanta malícia que-s daven de mortals colps, la hu per defendre a Tirant e l'altre per voler-lo ofendre, e cascú stava mortalment nafrat, e stant Tirant [...] en tan gran perill de mort, aplegà Almedíxer, lo qual era molt malament nafrat» (*Tirant*, 710, 16-20). A més, Vañó-Cerdà fa notar que «abans no apareix en el text quan ha estat ferit el dit Almedíxer».

En primer lloc, per entendre millor la naturalesa dels romanços primitius em referiré a un estudi centrat en l'evolució dels nexes adverbials. A Batllori *et alii* (2000) s'observa que, en llatí vulgar i en castellà de la primera meitat de l'Edat Mitjana, la llengua comptava amb uns quants nexes universals polisèmics. Tal com es pot veure a (23) el nexa *que* podia rebre una lectura adverbial (concessiva, causal o final), mitjançant la simple contraposició significativa entre la pròtasi i l'apòdosi de l'oració composta. Són frases que es caracteritzen per l'absència d'una codificació gramatical, en les quals la interpretació s'obté per inferències pragmàtiques.

- (23) a. Los moros e las moras vender non los podremos, *que* los descabeçemos nada non ganaremos. [Cid, vv. 619-620] LECTURA CONCESSIVA.
 b. En prestan les delo ageno, *que* no les cumple lo suyo [Cid, v. 3248] LECTURA CAUSAL.
 c. non puedo traer el aver, ca mucho es pesado ... de noche lo lieven, *que* non lo vean christianos [Cid, vv. 91-93] LECTURA FINAL.

Es demostra que a partir del segle XIII, es passa a formalitzar sintàcticament els continguts semàntics que abans es deixaven en mans de la pragmàtica:

- (24) En el paso a la segunda etapa del sistema medieval y al español escrito actual, los contenidos que se dejaban en manos de una interpretación pragmática pasan a formalizarse en la sintaxis mediante partículas, y *que* sólo puede introducir oraciones finales y causales ligadas a la enunciación. (Batllori *et alii* 2000: 227)

Així doncs, d'una banda, hi ha llengües que en alguns fets lingüístics admeten l'existència d'elements polisèmics —vegeu els exemples de (7) de l'anglès i de (15) del llatí— i d'altres que tendeixen a introduir marques sintàctiques per expressar significats que d'altra manera s'haurien de deduir per processos semàntico-pragmàtics. L'evolució del llatí a les llengües romàniques sembla especialment favorable a la introducció d'aquest tipus de marques sintàctiques. Així doncs, el castellà, el portuguès, l'italià i en un àmbit més reduït el català introdueixen una marca sintàctica que suposa una delimitació espàcio-temporal, la qual haurà de ser concordant amb la semàntica de les construccions de les quals formi part.

A més, el fet de triar *estar* per significar, d'una banda, el valor locatiu de *ser* i, d'altra banda, l'estat transitori, delimitat i perfectiu vindrà determinat per l'origen etimològic d'aquest verb. Com fa notar, Leonetti (1994: 197) la relació entre locatiu i estat transitori és compartida per diverses llengües naturals:

- (25) Varias lenguas expresan los estados contingentes o transitorios por medio de construcciones locativas: el español y el portugués son, evidentemente, casos muy claros, dado el origen de estar como verbo locativo, pero algo semejante ocurre también en irlandés [is indica propiedades y tã estados contingentes], en gaélico y en ruso.

Amb la gramaticalització i progressiva especialització d'*estar* com a nucli que selecciona predicats episòdics, transitoris i delimitats espàcio-temporalment, desapareixerà gradualment la possibilitat de poder inferir aquest significat del verb *ser* mitjançant processos pragmàtics. És a dir, el nucli *ser* limitarà la seva selecció a predicats que expressin propietats (no aspectuals i no delimitats). Evidentment, l'especialització d'*estar* obrirà la porta a processos com la coerció, en els quals aquest nucli desencadenarà la interpretació d'una propietat com un estat.

D'acord amb Pountain (1985: 350), el primer valor que adopta *estar* en castellà és el locatiu (sobretot amb subjectes animats), el qual mostra una consolidació progressiva juntament amb *estar* + participi de passat.⁷ Després, s'estendrà a contextos copulatiu relacionats amb la localització física i, posteriorment, a construccions de predicats episòdics (Leonetti 1994: 197).

En català estàndard l'ús de *ser* amb significat locatiu es manté vigent fins a l'actualitat, tot i que *estar* amb valor locatiu és freqüent des del segle XIII.⁸ Com hem vist a les oracions copulatives de (19) i (21), l'extensió del verb *estar* en català en aquests casos es dona de manera progressiva i sembla que es va consolidant al mateix temps amb participis de passat i amb predicats episòdics.

5. CONCLUSIÓ

En aquesta comunicació s'ha vist que la proposta d'Escandell & Leonetti (2002) relativa a la coerció aspectual permet explicar de manera adequada els usos orals i escrits de *ser* i *estar* en català actual. A més, s'ofereix una breu explicació del canvi lingüístic que porta a la substitució progressiva de *ser* per *estar* des del llatí al català actual. Com s'ha pogut veure, el desencadenant del canvi és la tendència que manifesten la majoria de les llengües romàniques a introduir marques sintàctiques per

7. Hanssen (1945: 246-247) ho explica així: «En el lenguaje moderno, se ha introducido el auxiliar *estar*: ya está concluida la obra. Este movimiento principia en el siglo XIII y llega a su término en el siglo XVII. *Estar* envolvía, en un principio la idea de lugar; comp. *vides ut alta stet nive candidum Soracte* (Horacio, *Carm.* I, 9). En castellano, *estar* progresa simultáneamente en el uso local (*Roma está en Italia*) y en combinación con el participio. En el *Libro de la Caza* de Juan Manuel, se dice por regla general *es dicho*, pero *está escrito*, porque esta segunda frase sugiere la idea del lugar donde la dición se halla escrita».

8. Vañó-Cerdà (1998: 45-46) resumeix l'evolució del verb *estar* de la manera següent: «En los escritos catalanes de los siglos XIII-XVI se observa una fuerte vacilación en los usos de los verbos *ésser* y *estar*, tanto en función atributiva con adjetivos como intransitiva con indicaciones adverbiales de lugar. Sin embargo, el hecho de que en aquel tiempo el verbo *estar* ya invadiera de manera bastante sistemática —aunque con vacilaciones— unos terrenos que desde el latín eran propiedad de *ésser*, constituye un claro indicio, por otra parte, de su progresivo enraizamiento en las estructuras sintácticas de la lengua catalana. Ahora bien, bajo 'progresivo enraizamiento' cabe entender en principio una serie de tendencias más o menos acentuadas que, a lo largo del tiempo, han llegado a cristalizar definitiva y sistemáticamente en el catalán actual, por lo menos en lo que se refiere a la variante catalana meridional, el valenciano».

expressar significats que d'altra manera s'haurien de deduir per processos semàntico-pragmàtics. Evidentment, la polisèmia que presenta *ser* en la època medieval també afavoreix el canvi. L'origen etimològic locatiu d'*estar* fa que se'l consideri adient per a la codificació gramatical del valor transitori, delimitat espàcio-temporalment i perfectiu.

MONTSERRAT BATLLORI DILLET
Universitat de Girona

REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

- BARTRA 2002: Anna Bartra, «La passiva i les construccions que s'hi relacionen», a *GCC*, 2111-2179.
- BATLLE 2002: Mar Batlle, *L'expressió dels temps compostos en la veu mitjana i la passiva pronominal*, Barcelona, PAM.
- BATLLORI *et alii* 2000: Montserrat Batllori, Carlos Sánchez i Avel·lina Suñer, «La evolución del sistema de nexos adverbiales del español: un proceso cíclico entre pragmática y sintaxis (el caso de *que*)», a *Lengua, discurso, texto. I Simposio Internacional de Análisis del Discurso*, Madrid, Visor Libros, I, 227-239.
- BORRELL & MIRÓ 2001: Esperança Borrell i Vidal i Mònica Miró i Vinaixa, *Gramàtica llatina. El llatí normatiu i la seva evolució fins al català*, Barcelona, Universitat Oberta de Catalunya/Pòrtic.
- COROMINAS & PASCUAL 1980-91: Juan Corominas i José A. Pascual, *Diccionario crítico etimológico castellano e hispánico*, Madrid, Gredos, 6 vols.
- ESCANDELL & LEONETTI 2002: Maria Victòria Escandell i Manuel Leonetti, «Coercion and the Stage/Individual Distinction», a *From Words to Discourse. Trends in Spanish Semantics and Pragmatics*, ed. Javier Gutiérrez Rexach, Oxford, Elsevier, 159-179.
- FERNÁNDEZ LEBORANS 1999: María Jesús Fernández Leborans, «La predicación: las oraciones copulativas», a *Gramática descriptiva de la lengua española. Las construcciones sintácticas fundamentales. Relaciones temporales, aspectuales y modales*, dir. Ignacio Bosque i Violeta Demonte, Madrid, Espasa, II, 2357-2460.
- GARCÍA DE DIEGO 1970: Víctor García de Diego, *Gramática histórica española*, Madrid, Gredos.
- HANSSEN 1945: Federico Hanssen, *Gramática histórica de la lengua castellana*, Buenos Aires, El Ateneo.
- LEONETTI 1994: Manuel Leonetti, «Ser y estar: estado de la cuestión», *Pliegos de la Ínsula Barataria* I, 182-205.
- MARÍN 2000: Rafael Marín, «Ser y estar», a Rafael Marín, *El componente aspectual de la predicación*, tesi doctoral, Departament de Filologia Espanyola, Universitat Autònoma de Barcelona, 89-153.
- PAR 1923: Anfós Par, *Sintaxi catalana segons los escrits en prosa de Bernat Metge (1398)*, Halle, Max Niemeyer.
- POUNTAIN 1985: Christopher Pountain, «Copulas, Verbs of Possession and Auxiliaries in Old Spanish: The Evidence for Structurally Interdependent Changes», *BHS*, 62, 337-355.

- RAMOS 2002: Joan Rafael Ramos, «El SV, II: La predicació no verbal obligatòria», a *GCC*, 1951-2044.
- ROSSELLÓ 2002: Joana Rosselló, «El SV, I: Verb i arguments verbals», a *GCC*, 1853-1950.
- VÀÑÓ-CERDÀ 1998: Antonio Vañó-Cerdà, «Das Schwanken im Gebrauch der Verben *ésser* un *estar* im Altkatalanischen», *Iberoromania*, 47, 27-46.